quo Imperator [1] scriptus est heres, inofficiosum argui potest. Eum enim qui leges facit [2], pari majestate legibus obtemperare convenit.

§. 4. Qui inofficiosum dicere potest, hereditatem petere [3] non prohibetur. §. 5. Filius ex asse heres institutus inofficiosum dicere non potest, nec interest, exhausta, nec ne sit hereditas; cum apud eum quarta [4] aut legis Falcidiæ, aut SC. Pegasiani beneficio sit remansura.

§. 6. Quarta portio liberis deducto ære alieno, & funeris impensa præstanda est, ut ab inofficiosi querela excludantur: libertates [5] quoque eam portionem minuere placet. §. 7. Filius in judicio patris si minus quarta portione consecutus sit, ut quarta sibi a coheredibus fratribus [6] citra inofficiosi querelam impleatur, jure desideret. §. 8. Pactio talis, ne de inofficioso testamento dicatur, querelam super judicio futuram non excludit. Meritis [7] enim liberos, quam pactionibus adstringi placuit. §. 9. Rogatus hereditatem restituere, etsi inofficiosi querelam instituerit, fideicommisso non fit injuria; quartam enim solummodo hereditatis amittit [8], quam beneficio Senatusconsulti habere potuisset. §. 10. Heres institutus habens substitutum, si de inofficioso dixerit, nec obtinuerit, non id ad fiscum, sed ad substitutum [9] pertinebit.

TIT. VI.

DE VICESIMA [10].

§. 1. Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, ut testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signaverint testamentum: ut ita agnitis signis, rupto lino aperiatur, & recitetur [11], atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in archium redigatur: ut si quando exemplum ejus interciderit [12], sit, unde peti possit. §. 2. Testamenta in municipiis, coloniis, oppidis, præfectura, vico, castello, conciliabulo facta, in foro, vel basilica præsentibus testibus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitari debent, exemploque sublato, ab iisdem rursus magistratibus [13] obsignari, quorum sententia constat aperta. §. 3. Testamentum lex statim post mortem testatoris aperiri voluit: & ideo quamvis sit rescriptis variatum, tamen a præsentibus intra triduum, vel quinque dies aperiendæ sunt tabulæ: ab absentibus quoque intra eos dies, cum supervenerint. Nec enim [14] oportet testamentum heredibus, aut legatariis, aut libertatibus, quam necessario [15] vectigali moram fieri.

TIT. VII.

DE LEGE CORNELIA.

§. 1. Qui testamentum falsum scripserit, recitaverit, subjecerit, signaverit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, pœna legis Corneliæ [16] de falsis tenebitur, id est, in insulam deportatur. §. 2. Non tantum is, qui testamentum subjecit, suppressit, delevit, pœna legis Corneliæ coërcetur, sed & is [17], qui sciens dolo malo id fieri jussit, faciendumve curavit. §. 3. Testamentum supprimit, qui sciens prudensque tabulas testamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommissariorum, aut libertatum non profert [18]. §. 4. Supprimere tabulas videtur, qui cum habeat, & proferre possit, eas proferre non curat [19]. §. 5. Codicilli quoque [20] si lateant, nec proferantur, supprimi videbuntur. §. 6. Edicto perpetuo cavetur, ut si tabulæ testamenti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum [21] agi possit, quo ad exhibendum compellitur qui supprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque, & membranæ continentur.

TIT. VIII.

DE INTESTATORUM SUCCESSIONE.

§. 1. Inter agnatos & cognatos hoc interest [22], quod in agnatis etiam cognati continentur, inter cognatos vero agnati non comprehenduntur. Et ideo patruus & agnatus est, & cognatus, avunculus autem cognatus tantummodo. §. 2. Si sint fratres defuncti [23], & fratris filii, vel nepotes, fratre non existente filius fratris nepoti præfertur. §. 3. Fœminæ ad hereditates legitimas ultra consanguineas successiones non admittuntur, idque jure civili [24], vel Voconia narratione videtur effectum. Ceterum lex XII. Tabul. nulla discretione sexus cognatos admittit. §. 4. In hereditate legitima successioni locus non est. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non potest [25], quia omnis successio proximiori defertur. §. 5. Ab hostibus captus neque sui, neque legitimi heredis jus amittit postliminio reversus. Quod & circa eos, qui in insulam deportantur, vel servi pœnæ effecti sunt, placuit observari, si per omnia in integrum indulgentia principali [26] restituantur.

§. 6. Pro herede gerere, est destinatione futuri dominii aliquid ex hereditariis rebus usurpare. Et ideo pro herede gerere videtur [27], qui fundorum hereditariorum culturas, rationesque disponit, & qui servis hereditariis, jumentis, rebusve aliis utitur. §. 7. Ex pluribus heredibus iisdemque legitimis, si qui omiserint hereditatem, vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his, qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones adrescunt. Quod in herede instituto eum, qui acceperat substitutum [28], evenire non poterit. Diversa enim causa est scripti & legitimi.

TIT. IX.

AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM.

§. 1. Matres tam ingenuæ, quam libertinæ, cives Romanæ, ut jus liberorum consecutæ videantur, ter & quater peperisse sufficiet, dummodo vivos [29], & pleni temporis pariant.

§. 2. Quæ semel uno partu tres filios edidit, jus liberorum non consequitur. Non enim ter peperisse, sed semel partum fudisse videtur, nisi forte per intervalla [30] pariat. §. 3. Mulier si monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit, nihil proficit [31]. Non sunt enim liberi, qui contra formam humani generis, converso more procreantur.

§. 4. Partum, qui membrorum humanorum officia ampliavit, quia aliquatenus videtur effectus, matri prodesse placuit [32]. §. 5. Septimo mense natus matri prodest [33]. Ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittere, ut aut septimo pleno, aut decimo mense partus maturior videatur. §. 6. Aborsus, vel abactus venter partum efficere [34] non videtur. §. 7. Libertina ut jus liberorum consequi possit, quater eam peperisse sufficit. §. 8. Latina ingenua jus Quiritum consecuta, si ter peperit, ad legitimam filii hereditatem admittitur, non est enim manu emissa. §. 9. Jus liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui supersunt: habuit, quæ amisit. Neque habet neque habuit, quæ beneficio principis jus liberorum consecuta est.

TIT. X.

AD SENATUSCONSULTUM ORPHITIANUM.

§. 1. Filii vulgo quæsiti ad legitimam matris hereditatem aspirare non prohibentur [35]: quia pari jure ut ipsorum matribus, ita ipsis matrum hereditates deferri debuerunt. §. 2. Ad filiam ancillam, vel libertam ex SC. Claudiano effectam, legitima matris intestatæ hereditas pertinere non potest [36]: quia neque servi, neque liberti matrem civilem habere intelliguntur. §. 3. Ad legitimam intestatæ matris hereditatem filii cives Romani, non etiam Latini admittuntur. Cives autem Romanos eo tempore [37] esse oportet, quo ab iisdem legitima hereditas aditur. §. 4. Filius maternam hereditatem, eandemque legitimam, nisi adeundo [38] quærere non potest.

TIT. XI.

DE GRADIBUS.

§. 1. Primo gradu superiori linea [39] continentur pater, mater: inferiori filius, filia, quibus nullæ aliæ personæ junguntur.

§. 2. Secundo gradu continentur superiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis: transversa frater, soror: quæ personæ duplicantur. Avus enim, & avia tam ex patre, quam ex matre: nepos, neptis tam ex filio, quam ex filia: frater, soror tam ex patre, quam ex matre accipiuntur. Quæ personæ sequentibus quibuscunque gradibus similiter pro substantia earum, quæ in quoque gradu consistunt, ipso ordine duplicantur [40].

§. 3. Tertio gradu [41] veniunt supra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis: ex obliquo fratris, sororisque filius, filia, patruus, amita, id est, patris frater & soror: Avunculus, matertera, id est, matris frater & soror. §. 4. Quarto gradu [42] veniunt supra abavus, abavia: infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris & sororis nepos, neptis, frater patruelis, soror patruelis, id est, patrui filius, filia: consobrinus, consobrina, id est, avunculi & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id est, amitæ filius, filia: itemque consobrini, qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus adcrescit patruus magnus, amita magna, id est, avi paterni frater & soror: Avunculus magnus, matertera magna, id est, aviæ tam paternæ, quam maternæ frater & soror.

§. 5. Quinto gradu [43] veniunt supra quidem, atavus, atavia, infra atnepos, atneptis: ex obliquo fratris & sororis pronepos, proneptis, fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consobrini, consobrinæ filius, filia, propius sobrinus sobrina, id est, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. His adcrescunt propatruus, proamita, hi sunt proavi paterni frater & soror; proavunculus, promatertera, hi sunt proaviæ paternæ, maternæque frater & soror, proavique materni. §. 6. Sexto gradu [44] veniunt supra tritavus, tritavia, infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris & sororis abnepos, abneptis, fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consobrini, consobrinæ nepos, neptis: patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis, id est, propioris sobrini filius, filia, qui consobrini appellantur. Quibus ex latere adcrescunt propatrui, proamitæ, proavunculi, promatertera: filius, filia: Abpatruus abamita, hi sunt abavi paterni frater & soror: Abavunculus abmatertera, hi sunt abaviæ paternæ, maternæque frater & soror, abavique materni. §. 7. Septimo gradu [45] qui sunt cognati recta linea supra, infraque, propriis nominibus non appellantur: sed ex transversa linea continentur fratris, sororisve atnepos, atneptis, consobrini filii, filiæque. §. 8. Successionis idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita [46] succedentibus prorogari potest.

---

1 l. 8. §. 2. ff. de inoffic. test. 2 l. 23. ff. de legat. 3. 3 l. 1. C. de inoffic. test. Quidam Codices habent, *Qui inofficiosum dicere non potest.* 4 l. 8. §. 9. ff. de inoffic. test. 5 l. 8. §. 8. & §. 9. ff. de inoffic. test. l. 6. C. eod. 6 Athletis exteris locus. L. 3. C. de famos. libell. 7 Ita sit. 8 Ut. 9 Ut. 10 Hodie ex constitutione Justinianæ filio instituto ex minore parte, vel exheredato, cui minus debito relictum est, omnimodo actio datur supplendæ portionis gratia, non querela, l. 30. d. §. 36. C. de inoffic. testam. 11 l. 35. §. 1. C. de inoffic. test. 12 Dio libro 55. l. ult. C. de edict. D. Adr. tolland. l. ult. ff. de appell. recip. 13 l. 4. l. 6. ff. testam. quemadmod. aper. Si non fuerit signatorum copia, prudentibus optimæ opinionis viris aperiuntur. l. 7. ff. eod. l. 2. C. eod. tit. 14 Eaque ratione in archivum recepta ad comparationem valent, licet destituta fint legis solemnitate, Novell. 1. §. penult. l. 2. l. 18. l. 23. C. de testam. l. 19. C. eod. 15 Sed ti in archivo civitatis tabulæ non deponuntur, fatis erit vel priorum signatorum, vel eorum, qui illis absentibus adfuerunt, figna magistratu præsente reponi. l. 7. ff. testam. quemadm. aper. l. 2. C. eod. 16 l. ult. ff. de appell. recip. 17 ΚΑΙ ΕΒΟΥΛΟΝ, ut in tit. prax. T. Meritis liberos, quam pactionibus adstringi placuit. 18 neque in pecuniariis, quibus in capitalibus. 19 l. 2. ff. ad leg. Corn. de falsis. Pœna legis Corneliæ est deportatio, ut lib. 5. latius. 20 l. 2. ff. eod. 21 Inde in l. Pomp. 42. ff. de adquir. rerum domin. Qui repositi non reddit, fupprimere, & interspere videtur. Sed omnimodo supprimendi animum ac consilium exigimus. l. 3. §. 8. quis dolo. ff. de tab. exhib. 22 l. 3. §. 8. quis dolo. 23 l. 1. §. 9. hoc interdictum. ff. de tab. exhib. 24 Pugnat directo cum l. 3. §. ult. ff. de tab. exhib. Sed Ulpianus credo hic scripsit: *Interdictum hoc & post annum non competere*, ut in l. 1. §. hanc actionem. ff. ne vis fiat ei.

22 l. penult. ff. unde legit. 23 Sic lego. Si sint fratres defuncti, & fratris filius vel nepos, frater filio fratris, vel eo non existente, nepotis præfertur. §. si plures. Inst. de legit. agnat. succeff. 24 Jure novo. S. ceterum, de legitim. agnat. succeff. 25 Non dabitur Unde legitimi, habitur tamen Unde cognati. §. placebat. 7. Inst. de legit. agnat. succeff. Ex l. 4. C. de bon. lib. 26 l. 1. §. ftito. ff. ad SC. Tertyll. l. 1. §. ultimo. ff. de bon. poff. contrtab. non tamen manumiffione, l. 7. ff. unde cogn. 27 Quod fufius explicatur in l. 20. ff. de adquir. vel omitt. hered. 28 Legendum cenfeo, eoque coheredis fubftitute, ut in l. 9. ff. de fuis & legit.

29 Nati enim non videntur, qui mortui nascuntur, & contra naturam, ac leges videntur nasci, qui immaturo partu edunter. 30 l. 137. ff. de verb. sign. l. 15. ff. de statu hom. 31 l. 14. ff. de statu hom. Contra Ulpianus in l. 135. ff. de verborum significatione. Hic de lucro certatur, ibi de damno. Plus autem favendum est his, qui de damno vitando, quam de lucro captando certant. l. ult. §. fin vero creditores. C. de jur. delib. 32 l. 14. ff. de statu hom. 33 l. 12. ff. de statu hom. 34 l. 2. C. de postlim. hared. Et ideo aborti facto, finitur missio in possessionem. l. 1. in fin. ff. de vent. in poss. mitt. 35 §. verissime. 3. Inst. de SC. Orph. 36 l. 1. §. ftito. ff. ad SC. Tertyll. 37 l. 1. §. ftito. ff. ad SC. Tertyll. 38 l. 3. C. ad SC. Orphitian. eodemque modo mater filio heres fit, l. 1. C. Theod. de cret. vel bon. poffeff. l. 1. C. Theod. de leg. hær.

39 l. 9. ff. de gradi. & adfin. 40 l. 10. §. 2. ff. de gradi. & affin. 41 Tertio gradu continentur personæ 10. duplicatæ 32. 42 In quarto gradu personæ continentur 80. 43 Quinto gradu continentur personæ 184. 44 Sexto gradu continentur personæ 448. 45 Septimo gradu continentur personæ mille 24. 46 l. 4. ff. de gradi. & adfin.

TIT.

TIT. XII.

DE MANUMISSIONIBUS.

§. 1. Servum communem unus ex dominis manumittendo Latinum facere non potest, nec magis, quam civem Romanum: cujus portio eo casu, quo si proprius esset, ad civitatem Romanam perveniret, socio adcrescit [1]. §. 2. Mutus, & surdus servum vindicta liberare non possunt [2]. Inter amicos tamen, & per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad justam libertatem pervenire possit, conditione venditionis excipi potest. §. 3. Tormentis apud Præsidem subjectus, & de nulla culpa confessus, ad justam libertatem [3] perduci potest. §. 4. Fideicommissa libertas [4] data, facto heredis non mutatur, si servum, quem manumittere jussus est, vinxerit.

§. 5. Communem servum unus ex sociis vinciendo, futuræ libertati non nocebit. Inter pares enim sententias, clementior severiori præfertur. Et certe humanæ rationis est favere miserioribus, & prope innocentes dicere, quos absolute nocentes pronunciare non possumus.

§. 6. Debitor creditorve servum pignoris vinciendo, dedititium facere non possunt. Alter enim sine altero causam pignoris [5] deteriorem facere non potest. §. 7. Servus furiosi domini, vel pupilli jussu vinctus [6], dedititiorum numero non efficitur: quia neque furiosus, neque pupillus exacti consilii capax est. §. 8. Non tantum si ipse dominus [7] vinciat, nocet libertati, sed & si vinciri jubeat, aut vinciendis procuratoris actorisve factum comprobet. Quod si antequam sciret vinctum, solutionis ejus causas approbaverit, libertati futuræ vincula non nocebunt. §. 9. Cæco curator dari non potest [8], quia ipse sibi procuratorem instituere potest.

TIT. XIII.

DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS.

§. 1. Ea conditione heres institutus, si liberos suos emancipaverit, omnimodo eos emancipare cogendus est [9]. Pro conditione enim hoc loco emancipatio videtur adscripta. §. 2. Decedente eo, a quo fideicommissa libertas relicta est, heredes ejus eam præstare [10] cogendi sunt. §. 3. Si decedens servis suis libertatem ita dederit, Illum & illum liberos esse volo, eosque filiis meis tutores do, impeditur fideicommissa libertas: quia pupilli sine tutoris auctoritate manumittere non possunt, & habentibus tutores tutor dari non potest: sed interim vice absentium pupilli habentur, ut ex decreto amplissimi ordinis primum libertas [11], ac deinde tutela competere possit.

TIT. XIV.

AD LEGEM FUSIAM CANINIAM.

§. 1. Nominatim [12] servi testamento manumitti secundum legem Fusiam possunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo, *Stichus liber esto.* Cum autem, *Obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo*, ex Orphitiano SC. perinde libertas competit, ac si nominatim data sit. Officiorum enim, & artium appellatio nihil de significatione nominum mutat, nisi forte plures sint, qui eo officio defigentur. Tunc enim nomen adjungendum est, ut eluceat, de quo testator senserit videatur. §. 2. Codicillis testamento confirmatis datæ libertates cum his, quæ tabulis testamenti datæ sunt, concurrunt: & sive antecedant, sive sequantur testamentum, novissimo loco adhibentur, quia ex testamento utræque confirmantur.

§. 3. Quotiens numerus servorum propter legem Fusiam Caniniam ineundus est, fugitivi quoque [13] quorum semper possessio animo retinetur, computandi sunt. §. 4. Lege Fusia Caninia cavetur, ut certus servorum numerus [14] testamento manumittatur. Subductis igitur duobus usque ad x. pars dimidia, a x. usque ad xxx. pars tertia, a xxx. usque ad c. pars quarta, a c. usque ad d. pars quinta. Plures autem, quam centum ex majori numero servorum manumitti non licet.

---

1 Hæc Justinian. mutat in l. 1. C. de comm. serv. manum. 2 l. 10. C. qui testam. fac. possunt. l. 1. ff. qui & a quibus manum. 3 Auctor Ulpian. in fragm. tit. 1. 4 l. 2. ff. de fideic. libert. 5 l. 24. §. ult. ff. de pign. act. 6 Vincula quemadmodum in lege Ælia Sentia de dedititiis accipiantur, Ulpian. exponit in l. 216. ff. de verborum significe. 7 Hodie sublata est dedititiorum condition: Itaque ufui hæc esse non possunt. 8 Curator dari solet muto, surdo, prodigo. l. 43. ff. de procurat. Cæco non datur. l. 9. ff. de adoption. l. 2. ff. de bon. poff. fur. infant. 9 l. 92. ff. de condit. & demonstr. 10 l. 12. §. 1. ff. de fideic. libert. 11 l. 9. C. de fideic. libert. 12 l. 24. ff. de manum. testam. 13 l. 1. §. 14. l. 50. in fin. ff. de adquir. vel amitt. poff. l. 25. §. ult. ff. de liber. caus. 14 De quo in l. si Judæi. C. Theod. de Judæis. & in primo tit. hujus libri.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER QUINTUS.

TIT. I.

DE LIBERALI CAUSA.

§. 1.

Qui contemplatione extremæ necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderint, statui ingenuitatis eorum non præjudicant [1]. Homo enim liber nullo pretio æstimatur. Idem nec pignori ab his, aut fiduciæ dari possunt. Ex quo facto sciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari possunt.

§. 2. Veritati & origini ingenuitatis manumissio, quocumque modo facta fuerit, non præjudicat [2]. §. 3. Descriptio ingenuorum ex officio fisci [3] inter fiscalem familiam facta, ingenuitati non præjudicat. §. 4. Qui metu & impressione alicujus terroris apud acta Præsidis servum se esse mentitus est, postea [4] statum suum defendenti non præjudicat. §. 5. Post fusceptum liberale judicium, si assertor causam deseruerit, in alium assertorem omne judicium transferri placuit. In priorem vero quod prodenæ libertatis gratia factum est, extra ordinem vindicatur. Non enim oportet fusceptam status causam, nulla cogente necessitate, destitui [5].

TIT. II.

DE USUCAPIONE.

§. 1. Possessionem adquirimus animo & corpore: animo utique nostro [6], corpore vel nostro, vel alieno. Sed nudo animo adipisci quidem possessionem non possumus, retinere tamen nudo animo possumus, sicut in saltibus hybernis [7], æstivisque contingit.

§. 2. Per liberas personas, quæ in potestate nostra non sunt, adquiri nobis nihil potest. Sed per procuratorem [8] adquiri nobis possessionem posse, utilitatis causa receptum est. Absente autem domino comparata, non aliter ei quam si rata fit [9], quæritur. §. 3. Longi temporis præscriptio inter præsentes continuo decennii spatio, inter absentes vicennii comprehenditur. §. 4. Viginti annorum præscriptio etiam adversus Remp. prodest [10] ei, qui justum initium possessionis habuit, nec medio tempore interpellatus est. Actio tamen quanti ejus interest adversus eos Reipub. datur, qui ea negotia defendere neglexerunt.

§. 5. Si post motam [11] intra tempora quæstionem, res ad novum dominum emptione transierit, nec is per xx. annos fuerit inquietatus, avelli ei possessionem non oportet.

---

1 Pater filios vendere potest, si cogat egestas. l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr. & ita venditus filius servus emptoris fit: sed redditio emptori pretio, aut mancipio pari, ingenuitatem priftinam recipit: atque ita venditio illa, ingenuitati non præjudicat. 2 §. ult. Inst. de ingenuis. 3 Idem est, si pater liberos profiteatur, velut servos. l. 39. C. de liber. causa. l. 3. ff. de stat. hom. 4 l. 6. l. 24. C. de liber. causa. 5 Libertas enim publicum tutelam meretur. l. 2. ff. ne de stat. def. l. 3. §. hoc interdictum. ff. de lib. hom. exh. 6 Ex causa peculiari animo etiam alieno possessionem adquirimus. l. 3. §. saltus. ff. de adquirend. possess. 7 Quod dicitur de saltibus, ad omnia prædia pertinet. l. 1. §. quod vulgo. ff. de vi. 8 l. 1. l. 8. C. de adq. poss. l. 1. C. per quas person. nob. adq. 9 l. 42. 6. ult. ff. de adquir. poss. l. 24. ff. de neg. gest. 10 Actio tamen quanti interest, in administratorem, vel curatorem civitatis competit, quod a possessore agros Reipub. non retraxerit. l. ult. ff. de adm. rer. ad civit. perti. 11 Sumpta est hæc sententia ex l. 1. C. de præscript. long. temp.

nibus, membris ruptis, & ossibus fractis. §. 7. Moribus, quotiens factum pro qualitate sui, arbitrio judicis [1] æstimatur, congruentis pœnæ supplicio vindicatur. §. 8. Mixto jure injuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur [2], vel cujus domus introitur ab his, qui vulgo Directarii [3] appellantur: in quos extra ordinem animadvertitur: ita ut prius ingruentis consilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilii, aut metalli, aut operis publici.

§. 9. Injuriarum civiliter damnatus, ejusque æstimationem inferre jussus, famosus [4] efficitur. §. 10. Atrox injuria [5] æstimatur aut loco, aut tempore [6], aut persona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Persona, quotiens senatori, vel equiti Romano, decurioni, vel alias spectatæ auctoritatis viro. §. 11. Qui per calumniam injuriæ actionem instituit, extra ordinem [7] punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit. §. 12. Injuriarum non nisi præsentes accusare possunt. Crimen ejus [8], quod vindictæ, aut calumniæ judicium expectat, per alios intendi non potest. §. 13. Fit injuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, cœno, luto oblinuerit, aquas spurcaverit, fistulas, lacus, quidve aliud ad injuriam publicam [9] contaminaverit: in quos graviter animadverti solet. §. 14. Qui puero prætextato stuprum, aliudve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite præstiterit [10], mulierem, puellamve interpellaverit, quidve pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumve, quo id persuadeat, dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur.

§. 15. Psalterium [11], quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, & publicè cantatum, tam in eos, qui hoc cantaverint, quam in eos, qui composuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, si personæ dignitas ab hac injuria defendenda sit. §. 16. In eos auctores, qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem [12] usque ad relegationem insulæ vindicatur.

§. 17. Convitium judici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia [13] notantur. §. 18. Maledictum, itemque convitium publicè factum ad injuriæ vindictam revocatur: quo facto condemnatus famosus efficitur. §. 19. Non tantum is, qui maledictum, aut convitium ingesserit, famosus efficitur, sed & is, cujus ope [14] consilio ve factum esse dicitur. §. 20. Servus, qui injuriam, aut contumeliam fecerit, si quidem atrocem, in metallum damnatur: si vero levem, flagellis cæsus [15] sub pœna vinculorum [16] temporalium domino restituitur.

TIT. V.
DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIBUS LITIUM.

§. 1. Res judicatæ videntur ab his, qui imperium, potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, qua jus dicere possunt [17], itemque ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromisso autem judex sumptus rem judicatam non facit [18]: sed si pœna inter eos promissa sit, pœna rei in judicium deductæ ex stipulatu petí potest. §. 2. Confessi debitores pro judicatis habentur: ideoque ex die confessionis tempora solutioni præstituta computantur. §. 3. Confiteri quis in judicio non tantum sua voce, sed & literis, & quocumque modo potest. Convinci autem non nisi scriptura, aut testibus potest. §. 4. Eorum, qui debita confessi sunt, pignora capi, & distrahi [19] possunt. §. 5. Ea, quæ altera parte absente decernuntur, vim rerum judicatarum non obtinent [20].

§. 6. Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet [21]; quinimo nec appellari [22] potest ab ea. §. 7. Res olim judicata post longum silentium in judicium deduci non potest, nec eo nomine in duplum [23] revocari. Longum autem tempus, exemplo longæ præscriptionis [24], decennii inter præsentes, & inter absentes vicennii computatur. §. 8. In causa capitali absens [25] nemo damnatur, neque absens per alium [26] accusare potest. §. 9. Falsis instrumentis religione judicis circumducta, si jam dicta sententia prius de crimine admisso constiterit, ejus causæ instauratio [27] jure deposcitur.

TIT. VI.
DE INTERDICTIS.

§. 1. Retinendæ possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quæ eam possessionem quam jam habemus, retinere volumus, quale est, Uti possidetis de rebus soli, & Utrubi de re mobili [28]. Et in priore quidem is prior est, qui rediti interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero vero potior est, qui majore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidet [29]. §. 2. Ut interdictum, ita & actio proponitur: Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cujus rei solicitudo ad viarum curatores pertinet, a quarum munitione nemo exceptus [30] est. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere [31] condemnatur. §. 3. Non tantum si ipse dominus possessione dejiciatur [32], Unde vi utile interdictum tinentur. §. 4. Vi dejiciuntur non tantum qui oppressu multitudinis, aut fustium, aut telorum, aut armorum metu terretur: sed & is qui violentiæ opinione comparata possessione cessit, si tamen adversarius eam ingressus sit [33]. §. 5. De navi vi dejectus hoc interdicto experiri non potest, sed utilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemque de eo dicendum est, qui carruca, aut equo [34] dejicitur, quibus non abductis injuriarum actio datur.

§. 6. Vi dejectus videtur, & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus est [35], ne ad fundum suum accederet [36]. §. 7. Qui vi, aut clam, aut precario possidet, ab adversario impune dejicitur [37].

§. 8. Et rebus vi possessis si aliquæ arserint, vel servi decesserint, licet id sine dolo ejus [38], qui dejecit, factum sit, æstimatione tamen condemnandus est, qui ita voluit adipisci rem juris alieni. §. 9. Si inter vicinos ex communi rivo aqua ducatur, induci [39] prius debet ex his vicibus, quibus a singulis duci consuevit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam usurpanti nummaria pœna irrogatur. Cujus rei cura ad solicitudinem præfidis [40] spectat. §. 10. Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, ut quis quod precario habet restituat. nam & civilis actio hujus rei, sicut commodati [41], competit eo vel maxime, quod ex beneficio suo [42] unusquisque injuriam pati non debet. §. 11. Precario possidere [43] videtur, non tantum qui per epistolam, vel quacumque alia ratione hoc sibi concedi postulavit, sed & is, qui nullo voluntatis indicio, patiente [44] tamen domino possedit.

§. 12. Heres ejus, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit, magis dicendum est clam videri possidere [45]. Nullæ enim preces ejus videntur adhibitæ. Et ideo perfecutio ejus rei semper manebit, nec interdicto locus est. §. 13. Arbor, quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum imminet, nisi a domino sublucari [46] non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. Quod si conventus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramorum compescatur. Idque qualiscumque dominus [47] facere non prohibetur. §. 14. Adversus eum, qui hominem liberum vinxerit, suppresserit, incluserit, operamve, ut id fieret, dederit, eam interdictum, quam legis Fabiæ [48] super ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, ut exhibeatur [49] is, qui detinetur: Lege autem Fabia, ut etiam pœna nummaria coërceatur.

§. 15. Bene concordans matrimonium separari a patre Divus Pius prohibuit [50]: itemque a patrono libertum, a parentibus filium, filiamque, nisi forte quæratur, ubi utilius morari debeat. §. 16. Omnibus bonis, quæ habet, quæque habiturus est, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea, quæ in usu quotidiano habet [51], obligantur: ideoque de his nec interdictum redditur.

TIT. VII.
DE OBLIGATIONIBUS.

§. 1. Obligationum firmandarum gratia stipulationes [52] inductæ sunt, quæ quadam verborum sollemnitate concipiuntur: & appellatæ, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum [53] appellaverunt. §. 2. Verborum obligatio inter præsentes [54], non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit. §. 3. Fructuarius servus, si quid ex re fructuarii aut ex operis suis [55] adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarii, adquirit, domino proprietatis adquirit. §. 4. Cum facto promissoris res in stipulatum deducta intercidit, perinde agi ex stipulato potest, ac si ea res extaret. Ideo promissor æstimatione ejus [56] punitur, maxime si in dolum [57] quoque ejus concepta fuerit stipulatio.

TIT. VIII.
DE NOVATIONIBUS.

Non solum per nosmetipsos novamus quod nobis debetur, sed per eos etiam, per quos stipulari possumus: veluti per filiumfamilias, vel per servum jubendo, vel ratum habendo [58]. Procurator quoque noster ex jussu nostro, receptum est, ut novare possit.

28 *l. ult. C. si ex falsi. instrum. l.* 11. *ff. de except.* 29 In illo vincit is, qui rediti interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero qui majore parte anni possedit: quo pertinet *l.* 156. *ff. de verb. sign.* hæc est vetus differentia *quidem. Inst. de interd.* 30 Nisi qui muneris publici vacationem impetravit. *l.* 12. *ff. de mun. & honor.* 31 *l.* 1. §. 1. *ff. ut in flum. public. navig. lic. l.* 2. §. *ult. ff. ne quid in loc. publ.* 32 *l.* 2. §. *prætor ff. ne quid in loc. pub.* 33 *l.* 1. *ff. de vi.* 34 Legendum credo, *deiciat* non *dejiciatur. l.* 3. §. *ff. quæ autem. ff. de vi et vi arm.* 35 *l.* 1. §. *ff quis de nave. ff. de vi.* 36 *l.* 1. §. *free autem & seq. ff. de vi et vi arm.* 37 Qui a me vi, aut clam, aut precario possidet non habet interdictum *Unde vi*, si eum possessione dejecero. Sed si alius dejecerit, placet ei interdictum dari. *l.* 1. §. *qui a me. ff. de vi.* 38 *l.* 1. §. *denique scribit Julianus. l. penult. ff. de vi.* 39 Hic locus *& aqua.* 40 Civilis autem actio eo nomine non competit, quia precarium donatio est, quam civile negotium. *l.* 14. *ff. de precar.* 41 Civilis autem actio eo nomine non competit, quia precarium donatio *ff. eod.* 42 *l.* 4. §. *ult. ff. de precar.* 43 *l.* 2. *ff. eod.* 44 Igitur ex sua persona vindicatione conveniur, non interdicto, de precario. *l.* 11. *ff. de diversf. temporal. præscript.* 45 Subducar est compescere luxuriem ramorum, quod usque ad 15. pedes, ut fiat, definitum est, a terra. *l.* 1. §. 7. *ff. de arboris. cædend.* 47 Id est, five proprietarius, five fructuarius. *d. l.* 1. §. *non solum.* 48 Cujus pœna nummaria primum fuit. tum mutata. *l. ult. ff. de leg. Fab.* deinde gravior *l. ult. C. eod.* 49 *l.* 3. *ff. de lib. hom. exhib.* 50 *l.* 1. §. *ult. ff. de lib. exhib.* 51 *l.* 6. *ff. seq. ff. de pign. l.* 1. *C qua res pign. oblig. poss.* 52 *l.* 5. §. *conventionales. ff. de verb. oblig.* 53 Hidorus hunc locum citat *lib.* 5. 54 Neque obstat *l.* 47. *ff. de don. inter. vir. & uxor.* in qua epistola cautionis loco inmissa inter præsentes intelligenda est ex *l.* 134. §. *penult. ff. de verbor. oblig.* Et ideo omnia solemniter non §. 9. *ff scripturæ. ff. de verb. oblig.* 55 *l.* 23. *ff. de adquir. rer. dom.* 56 *l.* 23. *l.* 91. *in princ. ff. de verbor. oblig.* 57 Puta bis verbis, *Dolum malum abesse absturamque sit.* 58 *l.* 8. §. *ult. l.* 20. *l.* 22. *ff. de novat.*

T.

TIT. IX.
DE STIPULATIONIBUS.

§. 1. Substituitus heres ab instituto [1], qui sub conditione scriptus est, utiliter sibi institutum hac stipulatione cavere compellit, ne petita bonorum possessione res hereditarias deminuat. Hoc autem casu ex die interpositæ stipulationis duplos fructus præstare compellitur. Hujus enim prædijudicium a superiore differt, quod quæritur, an ea res, de qua agitur, major sit centum sestertiis, ideoque in longiorem diem concipitur. §. 2. Ex die accepti judicii dupli fructus [2] computantur. Et tam dantes, quam accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cognitorumque personæ, itemque sponsores eadem stipulatione comprehenduntur, eorum quoque quorum nomine promittitur. §. 3. Quotiens judicatum solvi stipulatione satisdatur, omissa ejus actio rei judicatæ perfecutionem [3] non excludit.

§. 4. Emancipati liberi præteriti, si velint se miscere paternæ hereditati, & cum his, qui in potestate remanserint, communis patris dividere hereditatem, antequam bonorum possessionem petant, de conferendo [4] cavere cum satisdatione [5] debebunt. Quod si satisdare non possunt, statim ex fide bonorum confusionem [6], excepto peculio castrensi facere cogendi sunt.

TIT. X.
DE CONTRAHENDA AUCTORITATE.

§. 1. Ob metum impendentis damni vicinus vicino satisdare debet [7], additis sponsoribus super eo, quod damni acciderit.

§. 2. De communi pariete utilitatis causa [8] hoc cœpit observari, ut ædificet quidem, cui ædificare interest: Cogatur vero socius portionis suæ impensas agnoscere.

TIT. XI.
DE DONATIONIBUS.

§. 1. Species extra dotem a matre in honorem nuptiarum, præsente filia genero traditæ, donationem perficiße [9] videntur.

§. 2. Probatio traditæ, vel non traditæ possessionis, non tam in jure, quam in facto [10] consistit: ideoque sufficit ad probationem, si rem corporaliter teneant. §. 3. Pater si filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perseveravs decesserit, morte patris donatio convalescit [11]. §. 4. Cum unius rei in duos donatio confertur, potior est ille, cui res tradita est. Nec interest posterior quis, an prior acceperit [12], & exceptæ, necne personæ sint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur [13], nec eo nomine si promiserit oneratur: quia lucrativæ rei possessor ab evictionis actione ipsa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hostibus eripuit, in infinitum donare [14] non prohibemur: si tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda est, quia contemplationem salutis certo modo æstimari non placuit.

TIT. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. Ejus bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem consciverit, fisco [15] vindicantur. Quod si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admisit, non inquietabuntur, sed ordinariæ successioni relinquuntur.

§. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas [16], qui adfinem [17], vel cognatum, cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut ne jure subsistere operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus [18] id testamentum, quo filius ejus, vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. §. 4. Ætati ejus, qui accusat testamentum, si non obineat, succurri solet in id, quod ita amisit, maxime si tutoris, aut curatoris consilio [19] actio instituta sit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale [20] administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. §. 6. Quotiens fine auctoritate judicati officiales aliquius bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur [21] & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur. §. 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet [22], nec ab eo donatum fuscipi.

§. 8. Imperatorem litis causa heredem instituì [23] invidiosum est: nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. §. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem factorum esse jactaverat [24], a fisco occupari non possunt. §. 10. Privilegium fisci est [25], inter omnes creditores primum locum tenere. §. 11. Quicumque a fisco conveniatur, non ex indice, vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico [26] conveniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Ceterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falsam monetam percussisse dicitur [27], fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id feciße dicantur, ipsi quidem summo supplicio afficiuntur, domino tamen nihil auferetur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte scierit, omnino non possunt.

TIT. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. Omnes omnino deferre alterum [28], & causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert mares istud, an fœminæ faciant, servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur [29]. §. 3. Subornati sane eum deferre coguntur, qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores, ac delatores [30] puniuntur. §. 4. Damnati servi sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis [31].

TIT. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. In criminibus eruendis quæstio quidem adhibetur [32], sed non statim a tormentis incipiendum est [33]: ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur.

§. 2. Untus facinoris plurimi [34] rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & tenere ætatis esse videatur.

TIT. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. Suspectos gratiæ [35] testes, & eos vel maxime, quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teste enim & vitæ qualitas spectari debet, & dignitas [36]. §. 2. In adfinem, vel cognatum [37] inviti testes interrogari non possunt. §. 3. Adversus se invicem parentes & liberi [38], itemque liberti nec volentes ad testimonium admittendi sunt. Quia rei veræ testimonium, necessitudo personarum plerumque corrumpit. §. 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. §. 5. Qui falso [39], vel varie testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submovetur. §. 6. In re pecuniaria tormenta, nisi cum de rebus hereditariis quæritur [40], non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut testibus explicantur.

TIT. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. Servum de facto suo in se interrogari posse ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet qui per servum aliquid sine cautione commodat [41], aut deponit. §. 2. Judex tutelaris [42] itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem. §. 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt: & hoc invito domino non est permittendum, nisi delator, cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus [43], vel certe deterioris facti servi subire taxationem. §. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confiteatur, fides non accommodatur [44]. Nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum, servorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præfide [45], neque a procuratore, neque in pecuniariis [46], quam in capitalibus causis interrogari possunt.

§. 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest [47]. §. 7. Qui servum ideo comparaverit [48], ne in se torqueretur, restituto pretio potest interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini [49], a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. §. 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus, ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus [50] haberi potest. §. 10. Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit [51], id forte velandæ conscientiæ sine gratia, quam cum reo habuit, feciße dicetur. §. 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus pet alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset [52], aut rei abstentia defendatur [53]. §. 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus [54] damnari potuisset. §. 13. In convictum reum [55], sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. §. 14. Reis suis edere crimina accusatores cogendi sunt [56]. Scire enim oportet, quibus sint criminibus respondsuri.

1 Ex hoc loco pulchre explicabitur *l.* 12. *D. qui fastidiab. cog. & l.* 8. *D. de prætor. stipulat.* 2 Possessor rei alienæ, si condemnatus fit, ex die litis contestatæ duplos fructus reddit. *l.* 1. *C. Theod. de fructi. & lit. exp. l.* 1. *C. Theod. de usur. rei judic.* 3 Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora judicatis datis experiri non potest. *l.* 1. *D. judicat. solv. l.* 7. *D. de re jud. l.* 8. §. 3. *D. de novat.* 4 Exceptis castrensibus, vel quasi castrensibus. *l.* 7. *D. de inoff. test.* 5 Exemplum in *l.* 7. §. *ult. ff. eod.* 6 Aut neutro cavente, curator portioni datur. *l.* 1. §. *habet. §. si frater. D. de collat.* 7 *l.* 28. §. 1. *l.* 39. *D. de dam. infecto.* 8 *l.* 32. *D. de dam. infecto.* 9 *l.* 31. §. 1. *ff. de donat.* 10 *l.* 77. *ff. de rei vind.* 11 Solt patris morte non confirmatur. *l.* 1. §. 1. *ff. pro donato. l.* 2. §. *ultim. ff. pro herede.* Sed si patris extremo judicio fuerit confirmata. *l. penult. ff. de collat. det.* 12 *l.* 15. *C. de rei vindic.* 13 Tritonianus hanc Pauli sententiam, quibusdam verbis necdio qua ratione immutatis, retulit in *l. penult.* §. 1. *D. de donat.* 14 Tritonianus hanc Pauli sententiam, vel non traditæ possessionis, non tam in jure, quam in facto [10] consistit: ideoque sufficit ad probationem, si rem corporaliter teneant. §. 3. Pater si filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perseveravs decesserit, morte patris donatio convalescit [11]. §. 4. Cum unius rei in duos donatio confertur, potior est ille, cui res tradita est. Nec interest posterior quis, an prior acceperit [12], & exceptæ, necne personæ sint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur [13], nec eo nomine si promiserit oneratur: quia lucrativæ rei possessor ab evictionis actione ipsa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hostibus eripuit, in infinitum donare [14] non prohibemur: si tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda est, quia contemplationem salutis certo modo æstimari non placuit.

TIT. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. Ejus bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem consciverit, fisco [15] vindicantur. Quod si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admisit, non inquietabuntur, sed ordinariæ successioni relinquuntur.

§. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas [16], qui adfinem [17], vel cognatum, cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut ne jure subsistere operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus [18] id testamentum, quo filius ejus, vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. §. 4. Ætati ejus, qui accusat testamentum, si non obineat, succurri solet in id, quod ita amisit, maxime si tutoris, aut curatoris consilio [19] actio instituta sit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale [20] administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. §. 6. Quotiens fine auctoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur [21] & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur. §. 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet [22], nec ab eo donatum fuscipi.

§. 8. Imperatorem litis causa heredem instituì [23] invidiosum est: nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. §. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem factorum esse jactaverat [24], a fisco occupari non possunt. §. 10. Privilegium fisci est [25], inter omnes creditores primum locum tenere. §. 11. Quicumque a fisco conveniatur, non ex indice, vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico [26] conveniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Ceterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falsam monetam percussisse dicitur [27], fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id feciße dicantur, ipsi quidem summo supplicio afficiuntur, domino tamen nihil auferetur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte scierit, omnino non possunt.

TIT. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. Omnes omnino deferre alterum [28], & causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert mares istud, an fœminæ faciant, servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur [29]. §. 3. Subornati sane eum deferre coguntur, qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores, ac delatores [30] puniuntur. §. 4. Damnati servi sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis [31].

TIT. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. In criminibus eruendis quæstio quidem adhibetur [32], sed non statim a tormentis incipiendum est [33]: ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur.

§. 2. Untus facinoris plurimi [34] rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & tenere ætatis esse videatur.

TIT. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. Suspectos gratiæ [35] testes, & eos vel maxime, quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teste enim & vitæ qualitas spectari debet, & dignitas [36]. §. 2. In adfinem, vel cognatum [37] inviti testes interrogari non possunt. §. 3. Adversus se invicem parentes & liberi [38], itemque liberti nec volentes ad testimonium admittendi sunt. Quia rei veræ testimonium, necessitudo personarum plerumque corrumpit. §. 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. §. 5. Qui falso [39], vel varie testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submovetur. §. 6. In re pecuniaria tormenta, nisi cum de rebus hereditariis quæritur [40], non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut testibus explicantur.

TIT. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. Servum de facto suo in se interrogari posse ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet qui per servum aliquid sine cautione commodat [41], aut deponit. §. 2. Judex tutelaris [42] itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem. §. 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt: & hoc invito domino non est permittendum, nisi delator, cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus [43], vel certe deterioris facti servi subire taxationem. §. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confiteatur, fides non accommodatur [44]. Nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum, servorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præfide [45], neque a procuratore, neque in pecuniariis [46], quam in capitalibus causis interrogari possunt.

§. 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest [47]. §. 7. Qui servum ideo comparaverit [48], ne in se torqueretur, restituto pretio potest interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini [49], a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. §. 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus, ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus [50] haberi potest. §. 10. Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit [51], id forte velandæ conscientiæ sine gratia, quam cum reo habuit, feciße dicetur. §. 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus pet alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset [52], aut rei abstentia defendatur [53]. §. 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus [54] damnari potuisset. §. 13. In convictum reum [55], sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. §. 14. Reis suis edere crimina accusatores cogendi sunt [56]. Scire enim oportet, quibus sint criminibus respondsuri.

1 Ex hoc loco pulchre explicabitur *l.* 12. *D. qui fastidiab. cog. & l.* 8. *D. de prætor. stipulat.* 2 Possessor rei alienæ, si condemnatus fit, ex die litis contestatæ duplos fructus reddit. *l.* 1. *C. Theod. de fructi. & lit. exp. l.* 1. *C. Theod. de usur. rei judic.* 3 Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora judicatis datis experiri non potest. *l.* 1. *D. judicat. solv. l.* 7. *D. de re jud. l.* 8. §. 3. *D. de novat.* 4 Exceptis castrensibus, vel quasi castrensibus. *l.* 7. *D. de inoff. test.* 5 Exemplum in *l.* 7. §. *ult. ff. eod.* 6 Aut neutro cavente, curator portioni datur. *l.* 1. §. *habet. §. si frater. D. de collat.* 7 *l.* 28. §. 1. *l.* 39. *D. de dam. infecto.* 8 *l.* 32. *D. de dam. infecto.* 9 *l.* 31. §. 1. *ff. de donat.* 10 *l.* 77. *ff. de rei vind.* 11 Solt patris morte non confirmatur. *l.* 1. §. 1. *ff. pro donato. l.* 2. §. *ultim. ff. pro herede.* Sed si patris extremo judicio fuerit confirmata. *l. penult. ff. de collat. det.* 12 *l.* 15. *C. de rei vindic.* 13 *l.* 18. §. *ultim. ff. de donat.* 14 Tritonianus hanc Pauli sententiam, quibusdam verbis necdio qua ratione immutatis, retulit in *l. penult.* §. 1. *D. de donat.* 15 Exstat hæc Pauli sententia in *l.* 45. §. 2. *D. de jur. fisc.* 16 *l.* 2. *C. si quis alig. test. prob. l.* 1. *C. quor. appell. non rec.* 17 Adfinitatis jure nulla est ab intestato successio. Itaque exstat hæc Pauli sententia in *l.* 45. §. 2. *D. de jur. fisc.* 18 *l.* 5. §. 3. *D. de bis, que ut indig.* 19 Id pungenda sunt illa verba, *adfinem, vel.* 20 *l.* 1. *C. de crim. fac. nec præsidi in sua provincia alliidere potest. l.* 3. *D. de offic. adfess.* 21 Illud additur in *l.* 5. *C. de jure fisc.* eos, quorum interest, Cæsarianis resistere sorumque actionibus contendas prohibere posse. 22 *l.* 22. §. 2. *D. de jur. fisc. l.* 2. *C. ne fiscus vel resp.* 23 Exstat hæc Pauli sententia in *l. pen. D. de hered. instit.* 24 Exstat *fisc. vel resp.* 25 Fiscus præferatur omnibus in actione in personam rei perfecutoria. *l. ult. D. qui pot.* 26 Fiscus præferatur omnibus in actione in personam rei perfecutoria. Posponitur omnibus in actione in personam pœnali. In actione hypothecaria præferitur fisco, qui prior est tempore, postponitur autem posterior. §. 24. *D. de iure fisc.* 27 *l.* 17. *D. de jur. fisc. l.* 8. *D. qui pot. in pign. hab.* 28 Referun hæc sententiæ Julianus in *l.* 2. *D. de fid. infirm.* 29 Statuitur huic delicto sine distinctione capitis pœna in *l.* 1. *C. de fals. mon.* & ignis in *l.* 2. 30 *l.* 2. §. *D. Pius. D. de offic. proconsul. l.* 1. *C. de delat.* 31 *l.* 1. *C. de delat. l.* 2. §. *pen. D. de jur. fisc.* Quid si in reatu de domino